

BOŻENA SZCZUROWSKA

Funkcje nazw osobowych w *Krzyżakach* 1410 J.I. Kraszewskiego i w *Krzyżakach* H. Sienkiewicza

Analiza powieści historycznych Józefa Ignacego Kraszewskiego i Henryka Sienkiewicza, szczególnie tych, które dotyczą tego samego okresu dziejów, dostarcza obfitego materiału porównawczego. Zestawienia pozwalają dostrzec zarówno oryginalność twórców, odmienność technik pisarskich, sposoby ujęcia materiału historycznego, różnorodność wykorzystania technik pisarskich, sposoby ujęcia materiału historycznego, różnorodność wykorzystania środków językowych, jak też wyraźne analogie i zbieżności. Wynikają one z jednej strony z posługiwania się niekiedy tymi samymi źródłami, z drugiej zaś świadczą o niebagatelnym wpływie wcześniejszej twórczości Kraszewskiego na powieściopisarstwo Sienkiewicza¹.

Porównując *Krzyżaków* 1410 (prwdr. 1874; wyd. książek. 1882) Kraszewskiego i *Krzyżaków* (1900) Sienkiewicza, zajmowano się m.in. obrazem bitwy pod Grunwaldem², modelami archaizacji językowej³. W tej pracy padnie propozycja spojrzenia na nazwy osobowe postaci wypełniających świat przedstawiony obu utworów (schematy 1, 2).

¹ H. Bursztyńska, *Henryk Sienkiewicz w kręgu oddziaływania powieści historycznych Józefa Ignacego Kraszewskiego*. Katowice 1977.

² H. Bursztyńska, op. cit., s. 28–36; J. Marciszewska, *Apokaliptyczny Grunwald Józefa Ignacego Kraszewskiego i Henryka Sienkiewicza*, w: *Józef Ignacy Kraszewski. Twórczość i recepcja*, pod red. L. Ludorowskiego, Lublin 1995, s. 111–117.

³ B. Walczak, M. Witaszek-Samborska, *Dwa modele archaizacji językowej (Krzyżacy Kraszewskiego a Krzyżacy Sienkiewicza)*, w: *Józef Ignacy Kraszewski. Twórczość i recepcja*, s. 219–231.

Schemat 1

Jan Długosz	Józef Ignacy Kraszewski	Henryk Sienkiewicz
Władysław, król polski (51)	Jagiello (17, 35, 37 i następne)	król Władysław (I 51); Jagiello (I 133, I 150 i następne)
Zygmunt, król węgierski (51)	król Zygmunt (17)	-----
Sokoł, Zolawa, Zbislaw, Kostka, Stanisławek (z Czech i Moraw) (52)	Sokoł (91), Zolawa (215), Zolawa (208), Zbislawek (212)	Sokoł (!) (IV 203) Zolawa (!) (IV 203)
Jan Sokoł (115)	Jasko Sokoł (309)	-----
Jan z Tarnowa (52), Jan Tarnowski(97)	Jan z Tarnowa Leliwita (131)	Jasko z Tarnowa (IV 184)
Zbigniew z Brzezia (53)	Zbigniew z Brzezia (131)	Zbigniew z Brzezia (IV 184)
Mikołaj Gara (54)	Mikołaj Gara (95)	Gara (IV 199)
Ścibor ze Ściborzyc (54)	Ścibor ze Ściborzyc (95)	Ścibor (IV 199)
Jerzy Gersdorf (54)	Jerzy Gersdorf (119)	Jerzy Gersdorf (IV 233)
Mikołaj Kurowski (55)	Mikołaj z Kurowa (85)	Mikołaj z Kurowa (I 122)
Zawisza Czarny i Farurey (...) dziedzice Garbowa herbu Sulima (56)	Zawisza Czarny z bratem Farurejem Sulimczycy (89)	Zawisza z Garbowa (I 41), Zawisza Czarny Sulimczyk (IV 184)
Tomasz Kalski herbu Róża (56)	Kalski Różyc (89)	-----
Wojciech Malski herbu Nałęcz (56)	Wojciech Malski Nałęcz (89)	-----
Dobiesław Puchala z Węgrów herbu Wieniawa (56)	Puchala Wieniawczyk (89)	-----
Janusz Brzozogłowy herbu Grzymała (56)	Janusz z Brzozogłów (89) Janusz z Brzozogłowy (97)	-----

Skarbek z Gór herbu Habdank (56)	Skarbek z Góry (212); Skarbek (226)	Abdank z Góry (141); Skarbek z Góry (186); Skarbek Abdank z Gór (IV 184)
mistrz pruski Ulryk (58); Ulryk v. Jungingen (75); Ulryk de Jungingen (92)	Ulryk von Jungingen (17) Ulryk Jungingen (37)	Ulryk von Jungingen (144 i nast.)
Aleksander, wielki książę litewski (60); Aleksander – Witold (74)	Witold (17 i nast.)	Witold (133 i nast.)
Dobko z Oleśnicy (60); Dobek z Oleśnicy (125); Dobiesław Oleśnicki (125)	Dobiesław z Oleśnicy (224); Dobek (224)	Dobko z Oleśnicy (141)
książęta mazowieccy Janusz i Ziemowit (61)	Janusz (89), Janusz Mazowiecki (258); Siemiszko (Ziemowit) (89)	Janusz Mazowiecki (145); Ziemowit Płocki (III 124)
Jakob (!), biskup płocki (62)	biskup płocki Jakub (93)	biskup Jakub z Kurdwanowa (III 124)
Dobiesław Skoraczowski (63)	Dobiesław Skoraczewski (94)	-----
Henryk von Plauen (66)	Henryk von Plauen (239)	-----
Wojciech Jastrzębiec (68)	Wojciech z Kraszewa Jastrzębiec (118)	Wojciech Jastrzębiec (102)
Zyndram z Maszkowic (71)	Zyndram Maszkowski (128); Zyndram z Maszkowic (212)	Zyndram z Maszkowic (186)
Krystyn z Ostrowa (74)	Krystyn z Ostrowa (131)	Krystyn z Ostrowa (IV 184)
Sędziwoj z Ostroga (74); Sędziwoj z Ostrogora (97)	Sędziwoj z Ostrogora (131); Sędziwoj Ostrogor (312)	Sędziwoj z Ostrogora (IV 184)
Mikołaj z Michałowa, wojewoda sandomierski (74)	Mikołaj z Michałowa Sandomierski (131), Mikołaj z Michałowa (312)	Mikołaj z Michałowic (IV 184)
Mikołaj, proboszcz św. Floriana, podkanclerzy (74), Mikołaj (...) herbu Trąby (114)	Mikołaj podkanclerzy (131)	Mikołaj Trąba (IV 184)

Piotr Szafraniec z Pieskowej Skaly (74)	Piotr Szafraniec z Pieskowej Skaly (131)	Piotr Szafraniec (IV 184)
Trojan z Krasnegostawu, Jan	Trojan z Krasnego Stawu; Jan	-----
Grinwald (przewodnicy) (74)	(Janasz) Grunwald (134)	-----
Piotr Korcbog (...) herbu Korcbog (75)	Piotr Korcbog (131)	Korcbog (IV 194); Piotr Korzbóg (IV 199)
Fryderyk Walrath (76); Fryderyk v. Wallenrod (100)	Wallenrod (239)	Fryderyk von Wallenrod (IV 204); Fryderyk Wallenrod (IV 212)
Konrad Lichtenstein (!) (76), Konrad Lichtenstein (112)	Kuno Lichtenstein (37)	Kuno Lichtenstein (I 108)
Werner Thettingen (76)	-----	Werner von Tettingen (IV 107)
Szwarcborg (76)	Szwarcburg (239)	Albert Szwarcberg (IV 234)
hrabia v. Vende (76)	von Vende (142)	hrabia Vende (IV 206)
Gotfryd Hoczfelt (76)	Hazfeld (142)	-----
Henryk (komtur tucholski) (76)	Henryk von Schwelborn (18)	-----
Wihelm Nippen (76)	Ippenberg (239)	-----
Wilhelm Elffekecz (76), Wilhelm Elphensteyn (102)	Helfenstein (239)	Wilhelm von Helfenstein (IV 89)
Burkard Vobek (76)	Wobecke (239)	Burghard von Wobecke (IV 89)
Arnold v. Baden (76)	-----	Arnold von Baden (III 216)
Markward v. Salzbach (76)	Salzbachy (85)	-----
Jan hrabia v. Seyn (76)	Jan von Sayn (66)	-----
Frycz z Rept (80)	Frycz z Reptki (150)	-----

(...) szpieg wystiany na zwiady (...) (83)	Korbacz „za donosiela słuzył Krzyzakom” (148)	-----
Michał Kuchmeister (89)	Michał Kochmeister (353)	-----
Bartosz, pleban kłobucki (90), Bartosz, pleban z Kłobucka (92)	Bartosz (193)	Bartosz z Kłobucka (IV 200)
Hanek (...), herbu Ostoja (92)	Hanko Ostojczyk (198)	Hanko Ostojczyk (IV 200)
Dersław Włostowski (...), herbu Oksza (92)	Dersław Włostowski Oksza (198)	Piotr (!) Oksza z Włostowa (IV 201)
Jarosław, proboszcz kaliski (92)	-----	Jarosław (IV 200)
Marcin z Wrocimowic (...), herbu Półkozy (94)	Marcin Półkozic z Wrocimowic (212)	Marcin z Wrocimowic (IV 185), Marcin z Wrocimowic herbu Półkozy (I 196)
Florian (!) z Korytnicy herbu Jelita (94)	Florian Jelitczyk (212), Florian z Korytnicy (342), Florek z Korytnicy (342)	Florian Jelitczyk z Korytnicy (IV 185)
Domarat z Kobylan Grzymalita (94)	Domarat Grzymala (212)	Domarat z Kobylan (IV 217)
Paweł Złodziej z Biskupic herbu Niesobia (94)	Paweł Niesobia (212)	Paszko Złodziej z Biskupic (IV 217)
Jan Warszawski herbu Nałęcz (94- 95)	Jan Nałęcz (212)	Jan Nałęcz (IV 219)
Stanisław z Charbinowic herbu Sulima (95)	Staszko Sulima (212)	Staszko z Charbinowic (IV 123) Stach z Charbinowic (IV 219)
Jaxa (!) z Targowiska herbu Lis (95)	Jaksa Lis (212)	Jaksa z Targowiska (I 123) Lis z Targowiska (IV 185)
Jędrzej z Brochocic (...) herbu Ozorja (95)	Andrzej z Brochocina (112), Brochocki Prawdzic (112), Brochocki (115)	Andrzej z Brochocic (I 41), Jędrzek z Brochocic (IV 216), Jędrzej z Brochocic (IV 218),

Jan Sumik z Nadbroza herbu (...) (95)	-----	Sumik z Nadbroza (IV 218)
Bartosz i Jarosław z Płomykowa herbu Pomian (95)	-----	dwaj bracia z Płomykowa (IV 218)
Dobiesław Okwia herbu Wieniawa (95)	-----	Dobko Ochwia (IV 218)
Zygmunt Pikna Czech (95)	-----	Zych Pikna (IV 218)
Jędrzej Ciotek z Żelechowa herbu Ciotek (95)	-----	Ciotek z Żelechowa (IV 218)
Mszczaj ze Skrzynna herbu Łabędź (95)	-----	Mściśław ze Skrzynna (IV 218)
Aleksander Gorajski herbu Korczak (95)	-----	Leszko z Goraja (IV 218)
Mikołaj Powąła z Taczowa herbu Powąła (95)	-----	Powąła z Taczewa (IV 218)
Sabin z Wyhucza (...) herbu Powąła (95)	-----	Powąła z Wyhucza (IV 218)
Jan Sarnowski, Czech (95)	Jan Sarnowski (40)	-----
Jakób (!) z Koniecpola (97)	-----	Jakub z Koniecpola (IV 183)
Jędrzej z Tęczyna (98)	Jędrzej z Tęczyna (339)	Jędrzek z Tęczyna (IV 197)
Klemens z Moskorzowa (98)	podkanclerzy Klemens (91)	Mikołaj (!) z Moskorzowa (I 32)
Wincenty z Granowa (98)	Wincenty z Granowa (316) pan z Granowa (318)	-----
Krzystyn z Kozichgłów (99)	-----	Krzon z Kozichgłów (IV 184)
Jan Mężyk z Dąbrowy (99), Jan Mężyk z Dąbrowy herbu Wadwicz (115)	Jan Mężyk (208)	Jaśko Mężyk z Dąbrowy (IV 203)

Mikołaj Kmita z Wisnicza (99)	-----	Kmita (IV 197)
Zygmunt z Bobowy (99)	-----	Zygmunt z Bobowy (I 123)
Zaklika Korzekwicki (99)	Zaklika (359), Zaklika z Korzkwi (369)	Zaklika (IV 197)
Gniewosz z Dalewic (99)	Gniewosz z Dalewic (212)	-----
Zygmunt Korybut (100)	Zygmunt Korybut (208)	Zygmunt Korybut (IV 202)
Kazimierz, książę szczeciński (101)	Kazimierz szczeciński (226)	Kazimierz, książę szczeciński (IV 233)
Mikołaj zwany Niksz (102)	Mikołaj Renysz (187)	-----
Morcheyn, podskarbi (102)	Thome von Merheim (41)	Tomasz Mercheim (IV 234)
Zbigniew z Oleśnicy (111)	Zbyszek z Oleśnicy (88), Zbyszek (89), Zbyszek z Oleśnicy Dębno (208)	Zbyszko z Oleśnicy (IV 203)
Zbigniew z Oleśnicy, herbu Dębno (114-115), Zbigniew Oleśnicki (122)		
Bogufał, kuchmistrz (111)	Bogufał, (215)	-----
Zbigniew Czajka z Nowogodworu (111)	Zbigniew Czajka (208), Zbigniew (215)	Czajka z Nowego Dworu (IV 203)
Mikołaj Morawiec (111), Mikołaj Morawiec z Kunoszówki herbu Powąta (114)	Mikołaj Morawiec z Kunoszówki Powata (208)	Mikołaj z Morawicy (IV 203)
Daniłko z Rusi (111)	Daniłko (215)	Daniłko Rusin (IV 203)
Dziwisz Ma rzacki herbu Jelita (113)	Dziwisz Jelitczyk (217)	-----
Fieduszko, czyli Teodozy (114)	Tedko (208)	Fieduszko (IV 203)

Bieniasz Wierusz z Białej (...) herbu Wierusza (115)	-----	Bieniasz Wierusz (IV 203)
Mikołaj Kielbasa, herbu Natęcz (121)	Mikołaj Kielbasa Natęcz (221)	Mikołaj Kielbasa (IV 224)
Dypold Kikierzic v. Dieber (122)	-----	Dypold Kikieritz v. Dieber (IV 225)
Konrad Biały oleśnicki (126)	Konrad, książę na Oleśnicy (187), Konrad, książę oleśnicki (226)	książę na Oleśnicy Konrad (IV 233)
Jost z Salcu Czech (126)	Jost z Salcu (226)	-----
Przedpelk(o) Kopidlowski (...) herbu Dryja (126)	Kopidlowski Drio (226)	Przedpelko Kopidlowski herbu Dryja (IV 233)
Szumberg (129)	Szumberg (229)	-----
Piotr Świnka (138)	Piotr (Świnka (148)	-----
Jaśko z Oleśnicy (141)	-----	Jaśko z Oleśnicy (I 32)
Bolemiński, rycerz (141)	Bolemiński (251)	-----

Schemat 2

Długosz	Kraszewski	Sienkiewicz
Mikołaj Kurowski	Mikołaj z Kurowa	Mikołaj z Kurowa
Skarbek z Gór herbu Habdank	Skarbek z Gór	Skarbek z Gór
książęta mazowieccy, Janusz (...)	Janusz Mazowiecki	Janusz Mazowiecki
Hanek (...) herbu Ostoja	Hanko Ostojczyk	Hanko Ostojczyk
Florian z Korytnicy herbu Jelita	Florian Jelitczyk// Florian z Korytnicy	Florian Jelitczyk z Korytnicy
Jan Warszawski herbu Nałęcz	Jan Nałęcz	Jan Nałęcz
Zaklika Korzekwicki	Zaklika	Zaklika
Konrad Lichtenstein	Kuno von Lichtenstein	Kuno Lichtenstein
Wilhelm Eiffekecz// Elphensteyn	Helfenstein	Wilhelm von Helfenstein
Burkard Wobek	Wobecke	Burghard von Wobecke
Konrad Biały oleśnicki	Konrad, książę na Oleśnicy	książę na Oleśnicy Konrad

Nie wdając się w tym miejscu w szczegółowe wymienianie źródeł, literatury, materiałów, dokumentów, które pisarze gromadzili, studiowali i wykorzystywali w swej twórczej pracy⁴, należy zaznaczyć, że podstawowym dziełem oraz źródłem wielu nazw osobowych były *Dzieje Polski* (wyd. 1867–1875) Jana Długosza. Nietrudno to wykazać, choćby w fragmentarycznym porównaniu⁵.

Powyższe przykładowe zestawienie unaocznia, że J. Długosz był dla jednego i drugiego pisarza przewodnikiem po średniowiecznych nazwach osobowych polskich i obcych. Na 106 antroponimów odnotowanych w tekście kronikarskim Kraszewski powtarza ich 87, Sienkiewicz 77. Ważne to zatem źródło, wykorzystane w kreowaniu literackiej rzeczywistości obydwu powieści o czasach Jagielly. Charakterystyczne, że kilka osób – u Długosza 14, u Kraszewskiego 17, u Sienkiewicza 9 – występuje pod więcej niż jedną nazwą. Przyczyny tego zjawiska zostaną omówione później.

Wśród nazw osobowych, które znalazły swoje miejsce tak w *Krzyżakach 1410*, jak i w *Krzyżakach*, można dostrzec podobieństwa, nawet tożsamość niektórych form. Takie analogie, właściwie nieuniknione z powodu korzystania przez pisarzy z tej samej podstawy źródłowej, mogą mieć również inne uzasadnienie. Należy pamiętać, że Sienkiewicz znał powieść swojego poprzednika, pisał o niej recenzję w „Gazecie Polskiej” z 1881 r.⁶ i prawdopodobnie była ona jedną z inspiracji do podjęcia „krzyżackiego” tematu już we własnej powieści⁷. Ponadto są formy powtarzające się u obu autorów, ale odmienne od zapisu Długosza, np.:

Porównanie takie nasuwa przypuszczenie, że utwór J.I. Kraszewskiego był jeszcze jednym źródłem dla Sienkiewicza w pracy nad *Krzyżakami*.

Inne antroponimy przeniesione z *Dziejów Polski* do obu powieści podlegały przekształceniom stylistycznym. Interesującym przykładem jest nazwa osobowa <Zbigniew z Oleśnicy // Zbigniew Oleśnicki> (tak zanotowana przez Długosza). Kronikarz, całe życie powiernik Oleśnickiego, używa formy bardzo oficjalnej, bo inaczej wobec beneficjanta nie mógł postąpić (choć w czasach bitwy pod Grunwaldem przyszły dostojnik był młodzieńcem). Kraszewski konsekwentnie stosuje formę imienia <Zbyszek>, jest jakby

⁴ W. Danek, *Powieści historyczne J.I. Kraszewskiego*, Warszawa 1966, s. 33–38; S.M. Kuczyński, *Rzeczywistość historyczna w „Krzyżakach”* H. Sienkiewicza, Warszawa 1967, s. 24–25.

⁵ Podstawę analizy stanowią teksty: *Bitwa pod Grunwaldem. Z XI Księgi „Dziejów Polski” Jana Długosza r. 1410*, w: Jan Długosz, *Bitwa Grunwaldzka (z Historji Polskiej)*, Kraków b.r., s. 51–142; J.I. Kraszewski, *Krzyżacy 1410. Obrazy z przeszłości*, Katowice 1959. (Lokalizacja przytoczeń według tego wydania, cyfra arabska oznacza stronę).

Wydanie z 1983 r. (w opracowaniu J. Pośpiecha), zawierające krytykę poprzednich edycji, nie przynosi znaczących różnic w zakresie nazw osobowych; H. Sienkiewicz, *Krzyżacy*, Warszawa 1973. (Lokalizacja przytoczeń według tego wydania, cyfra rzymska oznacza tom, arabska – stronę).

⁶ „Gazeta Polska” 1881 nr 246, w: H. Sienkiewicz, *Dzieła*, t. LII, Warszawa 1950, s. 249–250.

⁷ S.M. Kuczyński, op. cit., s. 11.

bardziej familiarny, spoufalcony. Tym samym obniża pozycję społeczną, rangę bohatera, (co zgadza się z prawdą historyczną – w owym czasie Oleśnicki był tylko pisarzem królewskim). Sienkiewicz, modyfikując to imię sufiksem -ko, zrównuje je z imionami innych rycerzy, idzie dalej w procesie uzwyczajniania, pospolitowania kogoś, kto jeszcze w 1410 roku był nikim, a dopiero po dwudziestu latach zaczął niepodzielnie kierować polityką polską.

Nazewnictwo osobowe postaci historycznych, obficie zaczerpnięte z kronikarskiego źródła, pełni w obu powieściach ważną funkcję lokalizacji w czasie⁸, nadaje fabule utworów koloryt historyczny. Zastosowana świadomie lokalizacja czasowo-przestrzenna wspomaga czytelnika. Zna on z rzeczywistości pozaliterackiej desygnaty nazw osobowych i nie ma wątpliwości, w jakiej epoce umieścić akcję utworu. Antroponimy historyczne, przystosowane wtórnie do fikcyjnej rzeczywistości powieściowej⁹, pełnią też funkcję identyfikacyjno-dyferencyjną¹⁰ – podstawową dla wszystkich nazw osobowych tak w rzeczywistości, jak i w dziele literackim.

Świat przedstawiony powieści historycznych zaludniają, obok autentycznych, postacie fikcyjne. Konrad Górski¹¹ zwracał uwagę, że badając tę warstwę onomastyczną należy zastanowić się, czy wybór imion lub nazwisk został podporządkowany jakimś postulatowi historycznego autentyzmu. Zofia Kurzowa, stwierdzając odrębność nazw literackich w stosunku do obiektywnego zasobu onomastycznego, wyraźnie podkreśliła, że „muszą się jednak opierać na istniejących w tym zasobie wzorach słowotwórczo-fleksyjnych”¹².

Opisywana w obu powieściach epoka to okres przeobrażania się, zmian w staropolskim systemie antroponimicznym. Przyczyną był wzrost ilości imion chrzestnych obcego, niesłowiańskiego pochodzenia i stopniowe wypieranie przez nie imion rodzimych oraz odchodzenie od jednoimienności, niewystarczającej już do identyfikacji osób¹³.

Analizując imiona postaci (zarówno fikcyjnych, jak i rzeczywistych) w *Krzyżakach 1410* i *Krzyżakach* można zauważyć:

a) rodzime imiona dwuczłonowe, np.:

Bogufał, Czesław, Derśław, Dobieśław, Domarat, Kazimierz, Sędziwoj, Władysław, Zbigniew (*Krzyżacy 1410*)

⁸ C. Kosyl, *Nazwy własne w prozie Jarosława Iwaszkiewicza*, Lublin 1992, s. 62; J. Tambor, *Język polskiej prozy fantastyczno-naukowej*, Kraków 1990, rozdz. II.

⁹ S. Gawor, *O funkcjach nazw osobowych i miejscowych w twórczości Ignacego Krasickiego*, „Onomastica” X, 1965, s. 208.

¹⁰ C. Kosyl, op. cit., s. 50.

¹¹ K. Górski, *Onomastyka w literaturze polskiej XIX i XX wieku. Zarys problematyki*, „Pamiętnik Literacki”, LIV, 1963, z. 2, s. 405.

¹² Z. Kurzowa, *Nazwy osobowe na -o w onomastyce literackiej*, „Onomastica” XVIII, 1973, s. 174.

¹³ M. Malec, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1982, s. 5.

Dobrogost, Domarat, Mścisław, Przeclaw, Przedpelko, Sędziwoj, Stanisław, Władysław, Zbigniew (*Krzyżacy*)

b) pochodne od nich skrócone, np.:

Dobek [Dobiesław], Dziwisz [Dziwigor], Gniewosz [Gniewomir], Mszczuj [Mścigniew], Pakosz [Pakosław], Siemiszko [Siemowit], Skarbak [Skarbimir], Staszko [Stanisław], Zawisza [Zawist], Zbyszek [Zbigniew właśc. Zbygniew] (*Krzyżacy 1410*)

Bronisz [Bronisław], Cztan [Czcibor, Czścibor], Dobko, Jarosz [Jarosław, Jaromir], Przemko [Przemysław], Semko [Siemowit], Staszko, Warsz [Warcisław], Tolima [Toligniew sch. Tolimir], Wit [Witosław], Wysz [Wyszemir], Zawisza, Zbyszko (*Krzyżacy*)

c) imiona zapożyczone, np.:

Andrzej, Barbara, Bartosz, Florian, Hanna, Jakub, Jan, Janusz, Jędrzej, Klemens, Krystyn, Marcin, Marta, Mikołaj, Paweł, Piotr, Trojan, Wincenty, Wojciech (*Krzyżacy 1410*)

Aleksandra, Andrzej, Anna Danuta, Bartosz, Florian, Krystyn, Marcin, Mikołaj, Prokop, Zygmunt (*Krzyżacy*)

d) derwaty od imion zapożyczonych, np.:

Florek, Franek, Frycz [Fryderyk], Jaśko, Ofka [Eufemia albo Zofia] (*Krzyżacy 1410*) Bernat [Bernard], Bieniasz [Benedykt], Danusia, Danuśka, Jagienka, Jagna, Jaksa [Jakub], Janko, Janusz, Jaśko, Jędrzek, Krzon [Krzysztyń, Krystyn], Kachna [Katarzyna], Kuba [Jakub], Małgochna [Małgorzata], Jaśko, Paszko [Paweł], Pietrko, Tomko [Tomasz albo Tomisław], Sanderus [Aleksander], Wit [Witus lub Witosław] (*Krzyżacy*).

Imiona są autentyczne, zgodne z ówczesnymi wzorami onomastycznymi, poświadczone przez *Słownik staropolskich nazw osobowych*¹⁴. Rozbudowana derywacja jest faktem historyczno-językowym, wskazuje na bogate i różnorodne możliwości tworzenia imion. Mają zatem te nazwy niezaprzeczalny walor poznawczy. Należałoby w tym miejscu wspomnieć o imieniu <Jurand>, które nosi jeden z głównych bohaterów *Krzyżaków* H. Sienkiewicza. Witold Taszycki¹⁵ nazwał tę formę niby-imieniem i zdecydowanie uważał ją za twór nieudany. Mimo udowodnionej nieautentyczności imienia <Jurand> nie można nie zauważyć, że doskonale wtapia się ono w zasób powieściowych antropimów, jest sugestywne i odpowiada zamiarom archaizacyjnym. Warto zaznaczyć, że w *Krzyżakach 1410* J.I. Kraszewskiego znajdziemy imię <Jurad> – tak nazywa się jeden ze służących króla Jagiełły (s. 89). Podobieństwo tych form jest być może następnym dowodem, że Sienkiewicz korzystał z powieści swego poprzednika.

¹⁴ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego, t. I-VI, Wrocław 1965-1981.

¹⁵ W. Taszycki, *Sienkiewiczowski Jurand ze Spychowa*, „Język Polski” L, 1970, s. 81-83.

Odrębnym jeszcze zjawiskiem są imiona męskie na -ko użyte w *Krzyżakach*. Ich różnorodność może nie jest imponująca (Dobko, Jaśko, Maćko, Paszko, Pietrko, Semko, Spytko, Staszko, Tomko, Zbyszko), ale nagromadzenie tych nazw osobowych (to samo imię nosi kilka postaci – od pierwszoplanowych do wzmiankowanych), wielokrotność użycia zdecydowanie wyróżniają je spośród innych. I tak np. imię <Jaśko> przypisane jest 16 różnym osobom: Jaśko z Oleśnicy, Jaśko ze Zdakowa, Jaśko Naszan, Jaśko z Tęczyna, Jaśko – syn Wojciecha przezwiskiem Tur, Jaśko z Lazewic, Jaśko z Dąbrowy, Jaśko Socha, Jaśko z Jagielnicy, Jaśko – książę raciborski, Jaśko – brat Jagienki, Jaśko z Kretkowa, Jaśko – syn Zbyszka, Jaśko z Tarnowa, Jaśko Ligęza, Jaśko Mążyk z Dąbrowy.

Duża frekwencja nazw osobowych na -ko posłużyła w powieści do archaizacji imion. Sienkiewicz znał z dialektu rodzinnego Podlasia imiona ludowe na -ko, a z historycznych dokumentów, kronik wiedział o istnieniu średniowiecznych skróconych lub zdrobniałych imion męskich na -ko. Ten, przeniesiony do utworu wzór słowotwórczy istniał więc naprawdę, tyle że jako wynik latynizacji polskich imion zakończonych na spółgłoskę¹⁶. Form takich jak: Jaśko, Staszko nie było w żywym języku. Za to w tekście udanie kreują klimat fabuły, stwarzają iluzję dawności.

Z wymienionego wyżej typu imion nie rezygnuje J.I. Kraszewski, lecz w *Krzyżakach 1410* są formami rzadkimi. Noszą je tylko postacie historyczne: Daniłko, Fedko (typowe dla terenów wschodnich), Hanko Ostojczyk, Jaśko Sokół, książę mazowiecki Siemiszko, Staszko Sulima.

W przedstawionym wcześniej zestawie nazw osobowych łatwo sprawdzić, że Długosz nie używa form: Jaśko, Staszko, lecz tylko: Jan, Stanisław (wyjątek to: Jaśko z Oleśnicy). Język kronikarza – pamiętajmy – prezentował rzeczywistość znacznie późniejszą niż rok 1410. Obserwacja sufiksu -ko w porównywanych powieściach dowodzi, że w tym względzie Sienkiewicz sporo zawdzięczał Kraszewskiemu. Na tle stylu XIX wieku formy z -ko, typowym sufiksem zdrabiającym, nadawały powieści koloryt archaiczny i pośrednio też charakteryzowały rycerskie społeczeństwo początku XV wieku jako zbiorowość o wyraźnych cechach familiarności, jakby osobistej zażyłości w łonie wielkiej rodziny.

Kolejnym zagadnieniem związanym z imionami, a zasługującym na uwagę, są zdrobnienia i spieszczenia, które charakteryzują sferę uczuciową, emocjonalną bohaterów, czytelnikowi zaś pozwalają poznać relacje wewnątrzrodzinne czy międzyludzkie.

W *Krzyżakach* H. Sienkiewicza do najpopularniejszych hipokoristików należy « Danusia » (I/s. 48, 49, 50, 53, 60 i inne), « Danuśka » (I/s. 53, 60; II/s. 55, 69 i inne). Od nich utworzone zostały również formy dzierżawcze:

¹⁶ Z. Kurzowa, op. cit., s. 176.

Danusinych (I/s. 53), Danusin (I/s. 52, 61). Spieszczenia uzasadnione są dziecięcym wiekiem bohaterki: „(...) młódka jeszcze, może dwunastolatka” (I/s. 46), jak i pozytywnymi wobec niej uczuciami, np.: „Miłują też wszyscy i za śpiewanie i za urodę” (I/s. 50). Czytelnik także obdarza ją swą sympatią, aby tym mocniej wzruszyć się później nieszczęśliwym losem Danusi. Metrykalnej formy « Danuta » użyje Zbyszko w oficjalnej mowie rycerskiego ślubowania (I/s. 53), zaś ze słów Mikołaja z Długolasu można dowiedzieć się, że pełne imię córki Juranda brzmi: Anna Danuta (I/s. 50).

Imieniem zdrobniałym jest « Jagienka » , a pochodzi od notowanej w średniowieczu formy « Jagna » , wywodzącej się od « Agnieszki »¹⁷. Tak też brzmiało chrzestne imię córki Zycha: „Na świętą Agnieszkę skończyła piętnaście lat” (I/s. 199). Częste występowanie w tekście formy « Jagienka » zacierają jednakże odczuwanie zdrobnienia. Nawet Hława w rozmowie ze Zbyszkiem używa takiej postaci, dodając jedynie „panna”, np.: „Panna Jagienka” (II/s. 39) lub już bardzo oficjalnie: „Panna Jagienka Zychówna ze Zgorzelic” (II/s. 39). Natomiast formą spieszczoną jest na pewno « Jaguła » . Sufiks -uła wyraża bezpośrednią, głęboką uczuciowość. W ten sposób nazywają siebie osoby bardzo bliskie, właściwie tylko z kręgu rodziny. Znakomitą ilustracją takich relacji jest scena witania się ojca i córki: „Przez długi czas Zbyszko słyszał tylko odgłos pocałunków i dwa wyrazy: „Tatulo! Jaguła! Tatulo! Jaguła! – powtarzane w radosnym upojeniu”. (II/s. 208).

W *Krzyżakach* 1410 J.I. Kraszewskiego imiona zdrobniałe i spieszczone występują rzadko i nie charakteryzują tak wyraziście sfery uczuciowej postaci. Wprawdzie Jaśko Sokół mówi o swoich synach: „Toż to będzie radość, gdy mojego Mikołajaka i Jaroszka znowu na kolanach posadzę” (s. 348), ale gdy Andrzej Brochocki zwraca się do udającej młodzieńca Ofki „Mój ty Teodorku!” (s. 115), raczej należy to potraktować jako wyraz irytacji i zniecierpliwienia. Imię « Ofka » , „naówczas pospolite, spieszczone imię” (s. 63) z powodu częstotliwości użycia też traci swój emocyjny charakter. Tym bardziej, że z tekstu powieści czytelnik nie dowiaduje się, jak brzmiała podstawowa forma tego imienia.

W antroponimach obu powieści odzwierciedla się kolejne zjawisko historyczno-językowe epoki – kształtowanie się nazwiska, głównie szlacheckiego. Trzeba zaznaczyć, że na początku XV wieku nie można mówić jeszcze o nazwisku, którego podstawowym kryterium jest dziedziczność. W dobie przejściowej nie da się jednoznacznie stwierdzić, czy mamy do czynienia z imieniem i dodaną do niego przydawką, czy też z imieniem i dziedzicznym nazwiskiem, a więc dwuimiennieścią¹⁸.

¹⁷ H. Fros, F. Sowa, *Twoje imię*, Kraków 1995, s. 76.

¹⁸ J. Matuszewski, *Polskie nazwisko szlacheckie*, LTN, Prace Wydziału II Nauk Humanistycznych i Społecznych nr 79, Łódź 1975, s. 25.

Zapewne niektóre zapisy u J. Długosza świadczą o przekształcaniu się, ewoluowaniu systemu nazewniczego. Przykładem mogą być dwa określenia tej samej osoby: Dobek z Oleśnicy // Dobiesław Oleśnicki, Jan z Tarnowa // Jan Tarnowski, Zbigniew z Oleśnicy // Zbigniew Oleśnicki.

Licznie też reprezentowane są formy: imię + analityczna przydawka odmiejskowa, czyli np.: Domarat z Kobylan, Jędrzej z Tęczyna, Krystyn z Ostrova, Mszczuj z Skrzywna, Skarbek z Gór, Trojan z Krasnegostawu, Wincenty z Granowa, Zbigniew z Brzezia, Zyndram z Maszkowic. Tak ukształtowane nazwy osobowe wskazują na związek człowieka z miejscem (urodzenia, pochodzenia, zamieszkania itp.), „*res góruje nad persona*”¹⁹.

Odmiejscowe znaczenie przydawki przejdzie później w znaczenie posesjonatyczne, charakterystyczne dla całego feudalnego kręgu cywilizacyjnego²⁰. Wreszcie ukształtuje się przydawka syntetyczna z charakterystycznymi sufiksami: -ski (-owski), -ański, -eński, -iński, -ecki, -cki, która od końca XIV wieku zacznie wypierać formy starsze, a u schyłku XV wieku stanie się przeważająca²¹. Ona też przybierze funkcję nazwiska.

Powieść J.I. Kraszewskiego odnotowuje w pewnym stopniu stan autentyczny nazewnictwa osobowego doby przejściowej. Mamy zatem niezmiennie określenia, np.: Gniewosz z Dalewic, Klemens z Moskorzowa, Krystyn z Ostrova, Mroczek z Łopuchowa, Rej z Nagłowic, Ścibor ze Ściborzyc, Zbigniew z Brzezia, ale i alternatywne, np.: Andrzej Brochocki // Andrzej z Brochocina, Mikołaj z Michałowa // Mikołaj z Michałowa Sandomierski, Sędziwój z Ostroga // Sędziwój Ostroróg²², Zyndram Maszkowski // Zyndram z Maszkowic (formy: Brochocki, Maszkowski o wiele częściej!). Są również i takie: Dobiesław Skoraczewski, Dersław Włostowski. Kierunek przekształceń, zamienne stosowanie nazwania tej samej osoby znajdują poświadczenie dokumentarne, historyczne²³. Byłby to zatem ważny poznawczy oraz dydaktyczny walor *Krzyżaków 1410*.

H. Sienkiewicz, inaczej niż Kraszewski, nasycił swą powieść formami analitycznymi, strasznymi. Nazwane są w ten sposób 73 postacie (w porównaniu z 32 u Kraszewskiego). Ich przewaga została uwarunkowana względami stylistycznymi – lepiej nadawały się do celów archaizacyjnych. Ponieważ nie istniały już w rzeczywistości pozaliterackiej, czytelnik łatwo poddawał się iluzji dawności.

Z epoką rycerzy nierozłącznie wiązały się nazwy herbowe. Stanisław Bystroń pisał: „Każdy szlachcic ma herb, ale herbem tym się tylko „pieczę-

¹⁹ Tamże, s. 26.

²⁰ Tamże, s. 57.

²¹ Tamże, s. 51.

²² Niezwykle rzadka zgodność nazwy osobowej z miejscową, por. S. Bystroń, *Nazwiska polskie*, Warszawa 1993 (na podstawie wydania z 1936 r.), s. 41.

²³ J. Matuszewski, op. cit., s. 50.

tuje”, rzadko nazywa (...). Wiedziano, kto jakiego herbu używa i do jakiego rodu należy (...), jednak nazwy herbu nie łączono z nazwiskiem”²⁴.

Tymczasem w obu powieściach znajdujemy takie nazwy osobowe:

Krzyżacy 1410

Brochocki Prawdzic
Derśław Włostowski Oksza
Domarat Grzymała
Hanko Ostojczyk
Florian Jelitczyk

Jan Naszan z Ostrowiec Toporczyk
Jan z Tarnowa Leliwita
Jaksa Lis
Kalski Lis
Kopidłowski Drio
Marcin Półkozic z Wrocimowic
Paweł Niesobia
Puchała Wieniawczyk
Staszko Sulima
Sulimczycy (Zawisza i Farurej)
Szczycki Doliwa // Doliwczyk
Wojciech Malski Nałęcz
Wojciech z Kraszewa Jastrzębiec
Zbyszek z Oleśnicy Dębno

Krzyżacy

Abdank z Góry
Bieniasz Wierusz
Dobko Ochwia
Hanko Ostojczyk
Florian Jelitczyk z Korytnicy
Jaśko Topór z Tęczyna
Lis z Targowiska
Piotr Oksza z Włostowa
Powała z Taczewa
Mikołaj Trąba
Spytko Leliwa
Sulimczycy
Toporczyk
Wojciech Jastrzębiec
Zawisza Czarny Sulimczyk

Spora ich część to formacje patronimiczne, ale sufiksy: -ic, -czyk, -yc, -ita znaczą tu tyle co przynależność do herbu, pochodzenie z rodu pieczętującego się tym herbem²⁵. (Zdarzało się wprawdzie, że rodziny nie mające jeszcze nazwiska dziedzicznego przyjmowały swój herb jako nazwisko)²⁶. Obecność tych nazw, głównie u Kraszewskiego, może być podyktowana szczególną przyczyną. Nazwy heraldyczne określały nie pojedynczych ludzi, ale całe rody²⁷. Z tego też powodu można by je tłumaczyć zamiarem autora, który chciał pokazać swoją wizję społeczeństwa średniowiecznego jako wspólnot rodowych, herbowych. Niezgodność z faktami językowymi należałoby zaś potraktować jako swego rodzaju „*licentia poetica*” autora.

²⁴ S. Bystroń, op. cit., s. 67.

²⁵ Z. Kowalik-Kaletowa, *Sufiks -ita w staropolskich nazwach osobowych i heraldycznych typu Leopolita, Mazovita, Grzymalita, Rogalita oraz w formacjach apelatywnych najmit(a), wróżbit(a)*, „Polonica” II, 1976, s. 254.

²⁶ S. Bystroń, op. cit., s. 68.

²⁷ Z. Kowalik-Kaletowa, op. cit., s. 254.

Nazwy heraldyczne i pochodne od nich, zresztą nieliczne, formacje w *Krzyżakach* H. Sienkiewicza „giną” wśród innych, obficie występujących, zwłaszcza takich, które wskazują na relację człowiek–miejsce.

Postacie historyczne w obu powieściach określane są również przez nazwy godności, urzędów. Dodawane do nazw własnych, wyróżniają i charakteryzują pozycję społeczną osoby, np.: Mikołaj z Kurowa, arcybiskup gnieźnieński (s. 85), Jakub, biskup płocki (s. 93), Zyndram Maszkowski, miecznik krakowski (s. 131), Sędziwój z Ostroroga, wojewoda poznański (s. 131), Mikołaj, podkanclerzy (s. 131), marszałek królewski Zbigniew z Brzezia (s. 131), Piotr Szafraniec z Pieskowej Skąły, podkomorzy krakowski (s. 131) (*Krzyżacy 1410*); Jaśko z Tęczyna, kasztelan krakowski (I/s. 109), Zyndram z Maszkowic, miecznik krakowski (I/s. 121), kasztelan krakowski Krystyn z Ostrowa (IV/s. 184), wojewoda krakowski Jaśko z Tarnowa (IV/s. 189) (*Krzyżacy*).

Bogatsza w tego typu połączenia nazw jest powieść Kraszewskiego. Wprawdzie nagromadzenie i wyliczanie ciągów: *nomen proprium* + *nomen apelativum* sprawia, że styl utworu staje się monotony, z kronikarskim zabarwieniem, to jednak częste powtarzanie tych historycznych określeń zaznacza funkcję archaizująco-dokumentującą tekstu. Sienkiewicz rzadziej stosuje ten sposób nazywania powieściowych postaci. Styl powieści jest przez to bardziej urozmaicony, chociaż zatracą walor kronikarsko-dokumentujący.

Obydwaj autorzy wprowadzają do swoich powieści nazwy żeńskie. Ich charakterystycznym wyróżnikiem są formanty wskazujące na relację pokrewieństwa: -owa (nazwy żon), -ówna (nazwy córek). Formacje odmęzowskie i odojcowskie, funkcjonujące w rzeczywistości pozaliterackiej, były dobrze znane czytelnikom i nie wymagały komentarza. Przeniesione do tekstu obrazują różnorodność systemu nazewniczego, podkreślają siłę i ważność związków rodowych, a także pośrednio informują o statusie społecznym kobiety – jej małej samodzielności i zależności. Wyjątkiem pod tym względem byłaby Barbara Noskowa z *Krzyżaków 1410*, która „(...) choć była tylko kupcową i mieszczanką, nosiła się górą gdyby wielka pani, z głową podniesioną, wejrzeniem śmiałym i nie dała się lada komu zbić z tropu (...); poważali ją wszyscy, nikt zadrasnąć nie śmiał” (s. 62).

Kraszewski nadał w swej powieści niektórym nazwom żeńskim funkcję socjologiczną²⁸. Niemieckie środowisko językowe reprezentują imiona: Gertruda (s. 197), Gizella (s. 245), Marta (s. 291), nazwiska: Schütz „burmistrzowa, sławetna pani” (s. 245) // Schützowa (s. 245), Werderowa (s. 321). Formy « Schützowa », « Werderowa » (hybrydy łączące obcą podstawę nazwiskową i rodzimy sufiks) wpływają na urozmaicenie stylu i dają też efekt ekspresywny.

²⁸ C. Kosyl, op. cit., s. 69.

W *Krzyżakach* Sienkiewicza, oprócz nazw na -owa i -ówna, znajdują się antropimiony utworzone na wzór nazw męskich: Jagienka z Długolasu (II/s. 155, Jagienka z Mocarzewa (I/s. 172), Kachna ze Spalenicy (I/s. 172) – należą jednak do rzadko używanych lub tylko wzmiankowanych.

K. Górski wymieniając cele, które autor może osiągnąć nadając postaci literackiej takie czy inne nazwisko, wskazuje na charakterystykę tejże za pomocą symbolicznego sensu imienia lub nazwiska²⁹. Jednym z jej aspektów są skojarzenia etymologiczne, uwypuklające główną cechę charakteru danej postaci. Tę szczególną funkcję semantyczną³⁰ pełnią imiona niektórych bohaterów *Krzyżaków 1410* J.I. Kraszewskiego.

Imię «Barbara» 'cudzoziemka'³¹ zdaje się zapowiadać obcość. Nosi je wdowa Barbara Noskowa, która mieszka w Toruniu, ale rodem jest ze Śląska. Wzbudza swym majątkiem, pozycją społeczną respekt, lecz „Nie śmiał nikt się jej dopytywać, gdzie i za kim była” (s. 62).

Brat Barbary, ksiądz Jan – „Człowiek to Bogu i modlitwie oddany cały” (s. 56). Zgodnie z etymologią swego imienia 'Bóg jest łaskawy'³² słowami, czynami, postawą postać ta wyraża bezgraniczną wiarę w boską opiekę i moc: „Bóg wielki, Bogu ufać i serca nie trwożyć” – mówi do Jagiełły (s. 107). Niejednokrotnie sam doświadcza bożej pomocy: „Gdyby nie miłosierdzie Boże, byłbym wydany na męki” (s. 81). Imię «Jan» przywołuje jeszcze konotację biblijną. W scenie rozmowy z mistrzem ksiądz wznosi się ponad pokorę i kreśli wizję zguby Zakonu: „Ja ci powiem o innych nieprzyjaciolach, daleko niebezpieczniejszych, którzy Zakon zwyciężą i obalą, (...) Nie wojska te, ale niebieskie zastępy wyjdą przeciw wam, z Archaniołem Michałem, jak niegdyś przeciw zbuntowanym aniołom. Zabiją was nie strzały nieprzyjaciela, ale grzechy wasze...” (s. 35). W tym proroczym natchnieniu kojarzy się ze św. Janem i *Apokalipsą*.

Ojciec Marcin – imię związane z Marsem, bogiem wojny³³ – służy wojnie, walce. Jego postępowanie znakomicie charakteryzuje wypowiedź Henryka von Plauen, który wysyła go w celu opóźnienia pochodu wojsk Jagiełły: „Jeśli są sumienia sprzedajne, kupcie je, jeśli są trwożliwe, zastraszcicie! jeśli są zawistne, podniećcie. Zasiejcie między nimi nieufność, obróćcie ich przeciwko sobie, zrodźcie niezgodę” (s. 243).

Biblijne imię «Abel» nosi dzwonnik z Morağa, „żywa pozostałość po *Krzyżakach*” (s. 267). Skojarzenia wywołane przez imię kontrastują z odrażającym wyglądem postaci (wśród określeń znalazły się: „poczwara”, „stary potwór”), dają efekt ekspresywny o znamionach ironii, szyderstwa. Bracia

²⁹ K. Górski, op. cit., s. 403.

³⁰ C. Kosyl, op. cit., s. 124–128.

³¹ H. Fros, F. Sowa, op. cit., s. 123.

³² Tamże, s. 300.

³³ Tamże, s. 394.

zakonni nazwali dzwonnika Pilzem, „bo jak grzyb wyrósł na murze zamku i rodziców swych nie znał” (s. 268). Przewisko to powtórzone w polskiej formie « Grzyb» podkreśla zmienność, dwulicowość Abła, który po zajęciu Morąga przez Polaków „prosił, by mu wolno było nowym panom służyć” (s. 267).

Znaczące jest także przybrane imię Ofki – Teodor. Nie dziwi forma męska, bo dziewczyna musi udawać młodzieńca, by zostać wśród wojsk królewskich. Jednakże etymologia imienia ‘dar Boga’³⁴ przeczy, wręcz kłóci się z charakterystyką postaci, jej postępowaniem, a nade wszystko z opętaniem misją służenia Zakonowi. To raczej szatański dar, a nie boski. Takie też określenia, skojarzenia towarzyszą opisom Ofki, komentarzom do jej uczynków: „Czysty to był szatan z tej dziewczyny” (s. 64), „(...) ale to ogień i siarka!” (s. 72), „Drugich ona spali (...) a jej się nic nie stanie.” (s. 72), „Czarownicę jakąś macie, która ludzi oczyma pęta.” (s. 100), „(...) szatański uśmieszek błakał się po ustach”. (s. 346). Obrazu dopełnia także otrucie przez nią Wincentego z Granowa (s. 328–329) i Jaśka Sokoła (s. 347–349).

Powyższe interpretacje narzucają się dość wyraźnie w horyzoncie oczekiwań odbiorcy, mimo że nie ma pewności, czy etymologiczna charakterystyka była przez autora zamierzona. Niemniej stanowi zaletę powieści, tym bardziej, że odnosi się do postaci fikcyjnych, pierwszoplanowych lub w ogóle ważnych dla wydarzeń fabularnych. W znakomitym stopniu związanie sensu etymologicznego nazwy własnej z cechami osobowościowymi i charakterologicznymi bohatera uzupełniają inne sposoby charakterystyki językowej postaci. Taką dyskretną technikę stosuje Kraszewski. Nie kwestionując sądów głoszących wyższość Sienkiewicza nad jego poprzednikiem w zakresie umiejętności archaizacji³⁵, trzeba odnotować, iż niejedyn jeszcze rys artyzmu językowego autora *Starej baśni* czeka na pełniejszą analizę.

Przedstawione porównania nazw osobowych w *Krzyżakach 1410* i *Krzyżakach* świadczą, że obaj pisarze sięgali do historycznych źródeł nazewnicych. Inny był tylko sposób i cel wykorzystania onomastyki. W powieści Kraszewskiego wyraźnie poznavczy, dydaktyczny (ujawniający się często w metatekstowych objaśnieniach, np. „[Zyndram z Maszkowic] słoneczny pan, jak go tam zwano (bo w tarczy miał słońce złote)” (s. 212), „Ścibor ze Ściborzyc, który choć zamieszkały na Węgrzech, jak imię jego oznaczało, pochodzenia był polskiego”. (s. 142)), znamionujący solidny warsztat historyka, zaś w utworze Sienkiewicza ukierunkowany przede wszystkim na wywołanie iluzji opisywanej epoki.

³⁴ Tamże, s. 499.

³⁵ B. Walczak, M. Witaszek-Samborska, op. cit., s. 230.